

Pavao namjerno suzdržavao od ljudskih tehnika uvjeravanja i preuzima ovakvu percepciju Pavlova pristupa od Augustina, koji je zagovarao sakralno korištenje retorike, uz priznanje da sami napori propovjednika ne bi mogli dovesti do istinskog spasenja (280).

Odgovorio bih da mi se čini kako će uvijek postojati određeni stupanj dvosmislenosti vezano uz ovo pitanje. Na primjer, što je to u kontekstu suvremenog društva što čini svjestan čin uvjeravanja? Trebaju li se propovjednici i evanđelisti upinjati kako bi izbjegli sve takve poteze i sačuvali se lažnih rezultata? S jedne strane, čini mi se da ovakva pretjerana revnost u tome pitanju može dovesti do paraliziranosti u propovijedanju ili, pak, do pretjerano hladnog i ravnodušnog "navješćivanja" bez ljubavi i suosjećanja. S druge strane, prepoznavanje opasnosti korištenja tehnika uvjeravanja može biti dobra mjera opreza pred suvremenim tendencijama ovom ili onom novom trendu, za koji njegovi zagovornici tvrde da će dovesti do željenog rezultata, naime, obraćenja (više o tome vidi u Litfinovoj elegantnoj kritici pokreta rasta crkve u petom dodatku).

U konačnoj analizi, plod Litfinova rada na Pavlovoj argumentaciji u 1. Korinćanima 1-4 jest u tome što napominje evanđelistima i propovjednicima da ne zaborave da je istinska vjera u Krista Božje djelo, koje dolazi po poruci o raspetome i uskrsnome Kristu i ne može se umjetno proizvesti na temelju ljudske mudrosti niti elokventnosti. Ovakvo shvaćanje Pavlove paradigme daje propovjednicima evanđelja slobodu da s pravom gledaju na sebe kao na poslušne glasnike s božanskom porukom o Božjoj milosti i ljubavi, bez snošenja odgovornosti za spasenje svojih slušatelja, kao da bi ono ovisilo o njihovoj vještini komunikacije. Pa, ipak, ako se pravilno uravnoteži, to ne bi trebalo rezultirati ravnodušnom i nezainteresiranom navješćivanju, iracionalnoj argumentaciji ili izostanku pripreme, nego iskrenom, suosjećajnom, ali ipak promišljenom iznošenju radosne vijesti o Kristu, uz očekivanje da će Božji Duh usaditi novi život u one koji povjeruju. Litfinov rad predstavlja važan doprinos razumijevanju 1. Korinćanima 1-4, kao i kršćanskom propovijedanju, a njime se mogu služiti i akademski teolozi i oni koji prakticiraju kršćansku vjeru.

Greg Thellman

Preveo s engleskog Davor Edelinski

C. S. Lewis

Kršćanstvo nije iluzija: Vodič kroz osnove vjere

2. izdanje, Verbum, Split, 2016., 215 str.

Autor ove knjige, Clive Staples Lewis, poznatiji kao C. S. Lewis (1898. – 1963.), zasigurno je širem čitateljstvu poznatiji kao književnik nego kao kršćanski mislilac. Lewisovo fantastično svezremensko književno remek-djelo *Kronike iz Narnije*, serija od sedam knjiga izdana u milijunskim primjercima i prevedena na gotovo

50 svjetskih jezika, ostavilo je dubok trag u svjetskoj književnosti, kao i u srcima i mislima svakoga tko je pročitao barem jednu od knjiga iz *Narnije*, ili barem pogledao neku od ekranizacija. No Lewis je uz *Narniju* napisao i druga književna i neknjiževna djela koja, iako možda nisu postigla popularnost *Narnije*, ipak nisu ostala nezapažena. Općenito, u svojem pisanju Lewis spretno i suptilno isprepliće fikciju i ne-fikciju i koristi ih u svojim djelima, gdje u književnim djelima često koristi motive iz kršćanstva, dok u publicističkim djelima književnički pripovijeda i koristi elemente fikcije. Od Lewisovih brojnih djela ističu se i neka prevedena te objavljena i na hrvatskom jeziku, poput *Pisma starijeg đavla mlađem* (2001.), *Velika rastava* (2011.), *Četiri ljubavi* (2012.), *Problem boli* (2015.) i dr.

Djelo u našem fokusu, izvornog naziva *Mere Christianity*, 1984. godine je u prijevodu poznatog lingvиста, biblijskog teologa i kršćanskog propovjednika Mladena Jovanovića, a u izdanju Duhovne stvarnosti iz Zagreba, izašlo i na hrvatskom jeziku, tada pod jednostavnim nazivom *Kršćanstvo*. Dojam je da je taj naziv ujedno i bliži izvorniku od, za autora ovog prikaza, pomalo neshvatljivog i nepotrebno kompliciranog komercijalnog naziva *Kršćanstvo nije iluzija: Vodič kroz osnove vjere*, u izdanju Verbuma i pod uredništvom Ljiljane Jurinović koja je ujedno napravila i redakciju Jovanovićeve prijevoda.

Kako god, knjiga je nastala iz serije radijskih govora koje je Lewis držao između 1941. i 1944. godine, a koji su prvotno tiskani u tri zasebne cjeline pod naslovom *Radijski govori* (1942.), *Kršćansko ponašanje* (1943.) i *S onu stranu osobnosti* (1944.), da bi 1952. godine bili objavljeni kao cjelovita knjiga. Autor u Predgovoru knjige naglašava da mu namjera nije bila predstaviti nekakvu svoju religiju, već objasniti „elementarno kršćanstvo“ koje jest ono što jest i koje je bilo ono što je bilo davno prije“ autorovog rođenja (7). Da je sadržaj knjige nastajao u vremenskom kontekstu Drugoga svjetskog rata vidljivo je i iz često korištenih ratnih ilustracija i primjera kojima autor pokušava približiti čitatelju ono o čemu govori, odnosno piše. S obzirom na povijesni kontekst može se reći da su takvi ratni motivi opravdani, ali neminovno s odmakom vremena kao da postaju pomalo neprikladni u kršćanskoj tematici kojom se bavi autor.

Budući da autor nije teolog, već primarno (akademski) književnik, ne pristupa tematici kao stručnjak područja o kojem govori, što i sam u nekoliko navrata naglašava, već, moglo bi se reći, jednostavno kao kršćanin koji promišlja o svojoj vjeri, koji želi razumjeti i poznavati Boga u kojega vjeruje i koji, kao nekadašnji ateist, želi dati svjedočanstvo o svojoj kršćanskoj vjeri. Zbog toga je knjiga napisana jednostavno i razumljivo, bez prevelikog ulaženja u preduboke teološke ili filozofske analize i promišljanja, te je kao takva namijenjena svakome kršćaninu, ali i svakome tko možda želi naučiti više o kršćanstvu ili čak postati kršćaninom.

Kršćanstvo nije iluzija nije preopsežno, niti za čitanje neprohodno djelo. Sadrži 213 stranica teksta, podijeljenih u četiri knjige, odnosno 33 kratka poglavlja ili

cjeline, što ostavlja dojam fragmentiranosti, a i pomalo frustrirajuće površnosti, jer su poglavlja prosječno dugačka po 4 - 5 stranica te na tako kratkom prostoru autor ne uspijeva ući dublje u tematiku, ma koliko god čitatelj vapijao za time.

U prvoj knjizi, „Dobro i zlo kao ključ za razumijevanje svijeta“, autor se bavi nizom tema. Knjigu počinje poglavljem u kojemu razmatra ljudsku narav, odnosno „zakon ljudske naravi“ ili „moralni zakon“ ili „zakon dolična ponašanja“ te u sljedeća dva poglavlja zaključuje da, bez obzira na neke prigovore, navedeni zakon ipak postoji. Ovu tvrdnju nastavlja dalje istraživati, postavljajući sebi i čitatelju pitanje što se nalazi u pozadini zakona. Lewis se bavi dvama stajalištima; s jedne strane s materijalističkim, a s druge strane s religioznim, kojima također pridodaje i stajalište „filozofije životne snage ili stvaralačke evolucije ili nove evolucije“. Prvu knjigu tako zaključuje ističući kako je u pozadini moralnoga zakona netko ili nešto, pri čemu je za njega jedan dokaz svemir za koji tvrdi da ga je netko stvorio, dok je drugi dokaz moralni zakon za koji smatra da ga je netko usadio u čovjekov um.

U drugoj knjizi, „Što kršćani vjeruju?“, autor se počinje više baviti samim kršćanstvom, kršćanskim vjerovanjima i načelima. Tako u prvom poglavlju ove knjige Lewis uspoređuje panteističko i kršćansko poimanje Boga, s jedne, te ateizam s druge strane. Kritizira i ljuti se na tzv. razvodnjeno kršćanstvo, na one koji previše pojednostavljaju kršćanstvo, svodeći ga na djetinju razinu jer smatra da kršćanstvo, kao i ljudska stvarnost, nije jednostavno, već složeno, te da nema uvijek jednostavnih odgovora i rješenja. Nadalje, Lewis postavlja pitanje kako je moguće da sila zla trenutno vlada ovim svijetom, kako je to moguće ako to nije Božja volja i ako Bog ima apsolutnu moć. Odgovor pronalazi u ljudskim bićima koje je Bog stvorio sa slobodnom voljom i koja sama biraju kojim će putem ići: „Ako je nešto slobodno da bude dobro, onda je isto tako slobodno da bude zlo. Upravo je slobodna volja ono što čini zlo mogućim“ (57). Autor se u ovoj knjizi bavi i pitanjem na koji je način Isus svojom smrću uklonio grijeh svih ljudi i pobijedio smrt te zaključuje knjigu poglavljem po nazivu „Praktičan zaključak“ iz kojega se mogu izdvojiti sljedeće misli: „Troje razvija Kristov život u nama. To su: krštenje, vjerovanje i tajanstveni čin koji različiti kršćani zovu različitim imenima: sveta pričest, misa, večera Gospodnja. To su tri uobičajene metode“ (69, 70).

Treća knjiga, „Kršćansko ponašanje“, najdulja je, a moglo bi se reći i središnja cjelina u djelu. Tu se autor primarno bavi pitanjima morala i praktičnoga kršćanskog življenja. U prvome poglavlju Lewis navodi: „Moral, dakle, obrađuje tri područja. Prvo, poštenu igru i sklad među pojedincima. Drugo, bavi se onim što bismo nazvali povezivanjem ili usklađivanjem želja, potreba i sklonosti u svakom pojedincu. Treće, bavi se svrhom ljudskoga postojanja, pravcem koji cijela flota mora slijediti, skladbom koju dirigent zahtijeva od orkestra“ (79). Lewis smatra da je kod razmišljanja o moralu u obzir potrebno uzeti sva tri područja: odnose

među ljudima, stanje unutar svakoga pojedinca i odnos između svakoga pojedinca i moći koja ga je stvorila. Zatim se bavi tzv. stožernim krepostima“ (razboritošću, umjerenošću, pravednošću, jakošću) i društvenim moralom, gdje razmatra „zlatno pravilo“ Novoga zavjeta: „Čini drugome ono što želiš da drugi čine tebi“, a dotiče i pitanje odnosa kršćanskog morala i psihoanalize te teme spolnoga morala i kršćanskoga braka. Pri spolnome moralu bavi se pitanjem spolnosti i spolnoga nagona te naglašava da spolnost, odnosno čistoća / nečistoća, nije središte kršćanskog morala, niti je nečistoća najgori porok. Kod promišljanja o kršćanskom braku razmatra brak kao ispravnu stranu spolnosti, a bavi se i temama zaljubljenosti, ljubavi, razvoda i dr.

U drugom dijelu ove središnje knjige autor se bavi i pitanjem opraštanja i daje zanimljivu i pomalo oslobađajuću misao po pitanju ljubljenja bližnjega svoga kao samoga sebe: „... kada kažem da treba ljubiti svoje neprijatelje, nipošto ne znači da ih trebamo smatrati dobrima. To je veliko olakšanje. Mnogi ljudi, naime, misle da oprostiti neprijatelju znači priznati kako on, na kraju krajeva, i nije tako loš, premda smo uvjereni u suprotno“ (118). No, u sklopu ovoga, po pitanju opraštanja i kažnjavanja, rata i mira, iznosi i pomalo kontroverzna razmišljanja, koja vjerojatno neće biti (olako) prihvatljiva svakome kršćaninu. Tako Lewis ima, u najmanju ruku zanimljiva stajališta o, primjerice, kazni za velike prijestupe, poput ubojstva. Smatra da je ispravno da kršćanski sudac odredi počinitelju, koji to pravedno zaslužuje, smrtnu kaznu, ili da kršćanski vojnik ubije svojega neprijatelja jer razlikuje „ubojstvo“ od „umorstva“ i smatra da „svako ubojstvo nije umorstvo, kao što ni svaki spolni čin nije preljub“ (120), dok je za njega „ideja viteza – naoružana kršćanina koji brani valjano načelo – jedna (...) od velikih ideja kršćanstva“ (120). Naime, Lewis smatra kako su pacifisti u potpunosti u krivu i tumači kako biblijska zapovijed „ne ubij“ u stvari znači „ne počini umorstvo“ te tvrdi: „Dopušteno nam je ubiti, ako je to nužno, no nipošto ne smijemo mrziti i uživati u mržnji. Dopušteno nam je kazniti, ako je potrebno, no nikako i uživati u tome“ (121). No, unatoč ovim pomalo prijepornim i ne baš bezuvjetno milosrdnim tvrdnjama, Lewis zaključuje svoje promišljanje o „zlatnom pravilu“ sljedećim riječima punima ljubavi za bližnje: „Ima li u nama nečega zbog čega bi nas trebalo voljeti? Sebe volite jednostavno zato što ste vi u pitanju. Bog želi da na isti način i iz istoga razloga volimo sve ljude. On nam je dao svojstvo da ljubimo sebe kako bismo naučili na koji način trebamo voljeti druge. Dakle, pravilo koje vrijedi u našem posebnom slučaju moramo primijeniti i na druge ljude. Možda će nam biti lakše ako se prisjetimo da baš tako Bog nas voli – ne zbog nekih dobrih, privlačnih osobina koje možda posjedujemo, već jednostavno zato što smo takvi kakvi jesmo“ (122). Autor nam dalje, u sljedećem poglavlju, daje svoja promišljanja o oholosti ili umišljenosti, o poroku za koji smatra da ga se nitko ne može osloboditi, koji svatko mrzi kod drugih, a kojeg nitko ne primjećuje kod

sebe. Za Lewisa je upravo oholost u središtu kršćanskog morala, vidi je uzrokom svakog drugoga poroka i podsjeća da je đavao upravo zbog oholosti postao to što jest. U nastavku knjige bavi se tzv. bogoslovnim krjepostima, odnosno, temama milosrđa, vjere, nade i ljubavi, kojima ujedno i zaključuje ovu treću knjigu.

Četvrta je knjiga, „S onu stranu osobnosti ili: Prvi koraci u nauku o Trojstvu“, posljednja cjelina ovoga djela. Autor se ovdje ujedno bavi i nešto kompleksnijim teološkim pitanjima, poput Božje trojstvenosti, Isusom Kristom kao Sinom Božjim, Bogom kao osobom, Božjom neograničenošću vremenom i prostorom i sl. Za Lewisa je teologija važna jer misli da bi „svaki čovjek koji uopće želi razmišljati o Bogu volio imati najjasniju i najtočniju moguću predodžbu o njemu“ (151). Također, govoreći o kompleksnosti kršćanstva, tvrdi da bi ono sigurno bilo manje kompleksno i pristupačnije da se radi o ljudskoj izmišljotini, što ovdje nije slučaj. U poglavlju neobičnoga naziva, „Dobra ‘zaraza’“, autor iznosi tvrdnju da je Krist došao na ovaj svijet i postao čovjekom kako bi onim što on naziva „dobrom zarazom“ prenio na sve ljude život koji je u njemu te da bi u stvari svaki „kršćanin trebao postati mali Krist. Cijela svrha postajanja kršćaninom upravo je u tome“ (172). Lewis u jednom trenutku navodi kako je u ovome djelu pokušavao opisati činjenice, govoriti o onome što Bog jest i što je učinio, ali da također želi govoriti o praksi i o onome što trebamo dalje činiti. Ukratko, govori o nužnosti postajanja sličnijima Kristu u našem življenju kršćanskoga života, govori o „zaodijevanju Kristom“, odnosno o „odijevanju u Krista“. Nadalje, u daljnjem tekstu autor pokušava odgovoriti na pitanje je li kršćanstvo teško ili lako, govori o „proračunavanju troškova“ postojanja kršćaninom te o onim kršćanima koji, unatoč tome što su kršćani, nisu puno bolji od drugih ljudi. U konačnici, u posljednjem poglavlju knjige, Lewis govori o „novom čovjeku“ gdje čovjek postajanjem kršćaninom u stvari „evoluirá“ iz Božjeg stvorenja u Božjeg sina: „Postati novi čovjek znači izgubiti ono što nazivamo ‘sobom’. Moramo izići iz sebe i ući u Krista. Njegova volja mora postati naša, moramo imati njegove misli, ‘imati misao Kristovu’, kako kaže Biblija“ (211).

Zaključno, može se reći da je C. S. Lewis ovom knjigom postigao svoju namjeru, odnosno da je predstavio i približio kršćanstvo svojim čitateljima. Knjiga je dobra, ili bolje reći korisna, no možda je ipak pomalo pretjerano reći da se radi o kršćanskoj knjizi stoljeća, kako izdavač, citirajući *Christianity Today*, navodi na koricama knjige. Sadržajno je kratka i jednostavna u jeziku i stilu, što je ujedno i njezina prednost, ali i mana, jer kao da autor puno toga želi reći, što je u stvari neizrecivo na tako malome prostoru koji posvećuje temama kojima se bavi u svojim (pre)kratkim poglavljima. No mora se naglasiti da se ipak radi o radijskim emisijama pretočenima u tekst i knjigu, a to je glavni razlog takve strukture knjige. Također, ponekad slike / ilustracije, koje autor koristi da bi nešto objasnio ili približio čitatelju, te književničko-pripovjedačko izražavanje, u stvari ne doprinose

razumijevanju onoga o čemu govori, već štoviše pomalo zbunjuju i previše skreću pozornost i koncentraciju s razumijevanja sadržaja, koji se pokušava ilustrirati, na razumijevanje same slike / ilustracije koja, kada nije dovoljno razumljiva, ne pomaže u razumijevanju koncepta, već ga ustvari dodatno komplicira. No, unatoč ovim možebitnim nedostacima, knjiga je svakako dobro i preporučljivo štivo koje može biti početna točka za svakoga potencijalnog čitatelja koji želi naučiti nekakve osnove o kršćanstvu, ali može biti korisna i svakom kršćaninu koji želi naučiti nešto novo o svojoj vjeri ili pak samo obnoviti svoje znanje o nekim od temeljnih kršćanskih načela.

Dalibor Kraljik

Albert M. Erisman

Slučajni menadžer: Što možemo naučiti o poslovanju, vjeri i pozivu iz iskustva biblijskog Josipa „slučajnog menadžera“ u Egiptu

Zagreb, Partner, 2016., 242. str.

Albert M. Erisman predavač je poslovne etike, poslovanja i tehnologije u poslovnoj školi Sveučilišta Seattle Pacific. Od 2011. godine predaje i na doktorskom studiju teologije rada, poslovne etike i liderstva na Teološkom fakultetu Gordon Conwell u Bostonu. Suosnivač je i glavni urednik časopisa Ethix (www.ethix.org), koautor brojnih radova o tehnologiji i matematici te potpredsjednik projekta *Theology of Work* (www.theologyofwork.org). Radio je trideset i dvije godine kao tehnološki direktor u Boeingu.

U kakvoj su vezi vjera i poslovanje? Činjenica je kako vjera ima mnogo više veze s poslovanjem, kao i poslovanje s vjerom, nego što se dosad smatralo ili govorilo. Upravo knjiga *Slučajni menadžer* ukazuje na put kojim mogu ići i menadžeri i vjernici, na put koji je kreiran vjerom i poslovanjem. U ovoj knjizi Erisman predstavlja poznatu priču o Josipu koji je služio kao egipatski rob i kao egipatski lider. Josip je osoba koja se uzdigla iz zatvorske ćelije prema dvoru te postala faraonova desna ruka.

Čitajući ovu knjigu stječe se dojam kako se u rukama drži neki oblik radnog priručnika, dok se, s druge strane, dobiva dijelom i duhovna dimenzija jer autor vješto kombinira vlastite spoznaje i praktična iskustva potrebna ljudima koji izvršavaju poslovne obveze. Knjiga *Slučajni menadžer* nastala je kao proizvod autorovih radnih iskustava i intervjuva s poslovnim liderima iz svih krajeva svijeta i njezina posebna vrijednost i korisnost za čitatelja je u tome što govori o važnosti života s integritetom, bilo da se osobe nalaze na vrhu ili dnu korporacijske ljestvice.

Kao što autor navodi, priča o Josipu daje nam dvije spoznaje koje nadilaze ulogu posla koji obavljamo. S jedne strane, priča o Josipu ne nudi samo razumijevanje svrhe rada već pokazuje kako se može dobro obavljati posao i onda kada